

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 347

Ekonomia

Redaktorzy naukowi

Jerzy Sokołowski

Magdalena Rękas

Grażyna Węgrzyn

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-418-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	11
Łukasz Abramczuk, Konrad Jabłoński, Aldona Skarzyńska: Projekcja opłacalności zbóż i rzepaku w zależności od kosztów uprawy i wyników produkcyjnych	13
Irena Augustyńska-Grzymek: Bezrobocie a emigracja ludności wiejskiej na przykładzie regionu Pomorze i Mazury	22
Ryszard Barczyk: Znaczenie przemian banków komercyjnych w kształtowaniu morfologii cykli kredytowych w Polsce w latach 1998-2013	32
Nicoletta Baskiewicz: The role of the process owner in the successive stages of the process management	45
Aneta Bernatowicz: Zarządzanie zasobami ludzkimi w procesie budowania kapitału pracy przedsiębiorstwa budowlanego	56
Agnieszka Bretyn: Konsumpcja gospodarstw domowych w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej	65
Kazimierz Cyran, Sławomir Dybka: Dystrybucja produktów na tle pozostałych obszarów wykorzystania Internetu w przedsiębiorstwach sektora żywnościowego (np. woj. podkarpackiego)	75
Sławomir Czetwertyński: Wirtualizacja dóbr informacyjnych na przykładzie usługi „wideo na życzenie”	86
Magdalena Czulowska, Marcin Żekało: Koszty żywienia krów w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji mleka	97
Małgorzata Deszczka-Tarnowska: Rynek mikrokredytów – analiza porównawcza na przykładzie Polski i Niemiec	105
Grzegorz Dybowski: Relacje ekonomiczne w polskim łańcuchu drobiarskim.....	115
Mateusz Folwarski: Analiza zależności wpływu wybranych zmiennych na poziom wynagrodzeń kadr zarządzających w bankach w wybranych krajach	125
Artur Grabowski: Znaczenie ekonomiczne zimowych igrzysk olimpijskich – implikacje dla Polski	134
Aleksander Grzelak, Angelika Dziubak: The selected problems of economic development of Mexico at the beginning of the twenty-first century....	144
Marcin Halicki, Bogusław Ślusarczyk: Analysis of the impact of economies' internationalization in the portfolio management process	155
Anna Horodecka: „Homo oeconomicus” jako podstawa ekonomii – krytyka i alternatywy	166

Żaklina Jabłońska, Piotr Jabłoński: Franczyza w małych i średnich sklepach spożywczych działających w Polsce.....	184
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Modelowanie rynku energii przy użyciu nowoczesnych metod prognostycznych.....	195
Michał Jurek: Model biznesowy banków spółdzielczych w Polsce – ryzyko i wyzwania.....	205
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak: Wielowymiarowa analiza porównawcza rozwoju regionalnego Polski Wschodniej i Zachodniej.....	215
Janusz Kot, Ewa Kraska: Współpraca jako element działalności przedsiębiorstw zlokalizowanych w klastrach (na przykładzie regionu świętokrzyskiego).....	228
Andrzej Kowalczyk: Konkurencyjność przedsiębiorstw – wybrane zagadnienia.....	239
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: Alternatywne podejście do analizy efektów BIZ w obszarze produktywności.....	251
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: Rola integracji gospodarczej w kształtowaniu procesów rozwojowych – analiza w kontekście kreatywnej destrukcji.....	262
Hanna Kruk: Hipoteza rajów dla zanieczyszczeń – ujęcie teoretyczne.....	272
Anna Krzysztofek: Nowa formuła Respect Index.....	282
Justyna Kujawska: DEA jako metoda oceny niemedycechnych determinantów zdrowia.....	293
Paweł Kulpaka: Model konsumpcji permanentnej M. Friedmana a keynesowskie funkcje konsumpcji – empiryczna weryfikacja wybranych teorii na przykładzie Polski.....	303
Wojciech Leoński: Korzyści i koszty związane ze stosowaniem koncepcji CSR w przedsiębiorstwie.....	314
Józef Łobocki: Rola zakorzenienia lokalnego w warunkach gospodarki globalnej.....	323
Agnieszka Łopatka: Rozwój społeczny z rozróżnieniem płci w aspekcie wskaźnika HDI w Polsce.....	331
Aleksandra Majda: Internal determinants of competitive advantage in Polish and Italian family businesses in the time of knowledge-based economy-comparative analysis.....	341
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz: Analiza przebiegu i realizacji działań zawartych w IV osi „Leader” PROW 2007-2013.....	353
Anna Nowak, Agnieszka Kamińska, Monika Różańska-Boczula: Przemiarne zróżnicowanie potencjału produkcyjnego rolnictwa w Polsce.....	363
Artur Ostromięcki, Dariusz Zając, Andrzej Mantaj: Znaczenie zasobów ziemi w działalności rolniczej rolników prowadzących dodatkowo pozarolniczą działalność gospodarczą.....	373
Magdalena Ratalewska: Przedsiębiorczość w sektorach kreatywnych.....	382

Jerzy Rembeza, Grzegorz Przekota: Sezonowość bezrobocia w krajach Unii Europejskiej.....	391
Agnieszka Skoczyła-Tworek: System kontroli wewnętrznej jako strategiczna linia obrony przed ryzykiem korporacyjnym.....	400
Feliks Marek Stawarczyk: Płaca minimalna a zatrudnienie – teoria i praktyka	409
Stanisław Swadźba: 10 lat w Unii Europejskiej. Gospodarka Polski na tle pozostałych gospodarek nowych krajów członkowskich.....	419
Piotr Szajner: System regulacji rynku cukru w UE a funkcjonowanie oligopolu cukrowego w Polsce.....	431
Jarosław Szostak: Przyczynek do rozważań wokół społecznej gospodarki rynkowej.....	441
Monika Szyda: Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju handlu internetowego w Polsce.....	454
Piotr Urbanek: Programy partycypacji we własności jako narzędzie kreacji czy destrukcji wartości dla akcjonariuszy.....	464
Zuzanna Urbanowicz: Wpływ polityki pieniężnej Europejskiego Banku Centralnego na stabilność cen w strefie euro.....	473
Małgorzata Wachowska: Rola bliskości geograficznej w pozyskiwaniu wiedzy. Badanie cytowań patentowych.....	483
Tatiana Wiśniewska: Funkcjonowanie placówek medycznych w kontekście wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w świetle badań własnych.....	492
Danuta Witzak-Roszkowska: Przestrzenne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce.....	503
Renata Wojciechowska: Schemat wiedzy naukowej w ekonomii.....	514
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Strukturalny wymiar kapitału społecznego w Polsce.....	522
Grażyna Wolska: CSR jako współczesna koncepcja prowadzenia działalności gospodarczej. Zaangażowanie w ideę CSR przedsiębiorstw w Polsce.	533
Anna Zielińska-Chmielewska: Ocena realizacji strategii finansowych wybranych giełdowych spółek mięsnych w latach 2005-2011.....	543
Mariusz Zieliński: Koncepcja CSR z perspektywy państwa i przedsiębiorstwa.....	552
Krzysztof Zmarzłowski: Czynniki różnicujące spożycie piwa w polskich gospodarstwach domowych w latach 1999-2008.....	561

Summaries

Łukasz Abramczuk, Konrad Jabłoński, Aldona Skarżyńska: The projection of profitability of cereals and oil rapeseed depending on the level of costs of cultivation and production results.....	21
Irena Augustyńska-Grzymek: Unemployment vs. emigration of rural population on the example of Pomorze and Mazury region.....	31

Ryszard Barczyk: Significance of transformation of commercial banks for shaping the morphology of credit cycles in Poland in the years 1998-2013	44
Nicoletta Baskiewicz: Zadania właściciela procesu w kolejnych etapach zarządzania procesami.....	55
Aneta Bernatowicz: Human resource management in the process of building a construction company's human capital.....	64
Agnieszka Bretyn: Household consumption in Poland in comparison to selected European Union countries.....	74
Kazimierz Cyran, Sławomir Dybka: Distribution of products against the background of other areas of using Internet in the food sector enterprises (eg. Podkarpackie Voivodeship)	85
Sławomir Czetwertyński: The virtualization of information goods on the example of video on demand.....	96
Magdalena Czulowska, Marcin Żekało: Costs of feeding cows in farms specializing in milk production	104
Małgorzata Deszczka-Tarnowska: Microcredit market. Polish and German framework.....	114
Grzegorz Dybowski: Economic relationships in Polish poultry meat chain ..	124
Mateusz Folwarski: Analysis of dependencies of influence of selected variables on the level of remuneration of senior management in banks in chosen countries.....	133
Artur Grabowski: The economic impact of the Winter Olympic Games. Recommendation for Poland.....	143
Aleksander Grzelak, Angelika Dziubak: Wybrane problemy rozwoju gospodarczego Meksyku na początku XXI wieku	154
Marcin Halicki, Bogusław Ślusarczyk: Analiza wpływu internacjonalizacji gospodarek na proces zarządzania portfelem	164
Anna Horodecka: Homo oeconomicus, as the basis of economics. Criticism and alternatives	183
Żaklina Jabłońska, Piotr Jabłoński: The franchise business model in small and medium-sized food stores operating in Poland.....	194
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Modeling the energy market using modern forecasting methods.....	204
Michał Jurek: Business model of cooperative banks in Poland. Risks and challenges	214
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak: Multidimensional comparative analysis of regional development of western and eastern Poland.....	227
Janusz Kot, Ewa Kraska: Cooperation as part of the activities of companies located in clusters (on the example of Świętokrzyskie region).....	238
Andrzej Kowalczyk: Competitiveness of enterprises. Selected issues.....	250

Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: FDI effects on productivity. An alternative approach	261
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepkowska-Flis: The role of international integration in economic development. Analysis in the context of creative destruction.....	271
Hanna Kruk: Pollution heaven hypothesis. Theoretical approach	281
Anna Krzysztofek: New formula of Respect Index.....	292
Justyna Kujawska: DEA as a method for evaluating of non-medical health determinants.....	302
Paweł Kulpaka: M. Friedman permanent consumption model and Keynesian consumption functions. Empirical verification of the selected theories on the example of Poland	313
Wojciech Leoński: Benefits and costs connected with CSR in enterprises.....	322
Józef Łobocki: The role of local embeddedness under conditions of global economy.....	330
Agnieszka Łopatka: Analysis of social development, including sex indicator by Human Development Index in Poland.....	340
Aleksandra Majda: Źródła przewagi konkurencyjnej firm rodzinnych w Polsce i we Włoszech w czasach gospodarki opartej na wiedzy – analiza porównawcza	352
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz: Analysis of process and realization of activities implemented in IV axis “Leader” of RADP 2007-2013 ..	362
Anna Nowak, Agnieszka Kamińska, Monika Różańska-Boczula: Spatial differentiation of agriculture productive potential in Poland.....	372
Artur Ostromęcki, Dariusz Zajac, Andrzej Mantaj: The importance of land resources in non-agricultural business of farmers running additional non-agricultural business activity	381
Magdalena Ratalewska: Entrepreneurship in creative sectors.....	390
Jerzy Rembeza, Grzegorz Przekota: Seasonality of unemployment in EU countries.....	399
Agnieszka Skoczylas-Tworek: The internal control system as a strategic line of defence against corporate risk	408
Feliks Marek Stawarczyk: Minimum wages and employment. Theory and practice.....	418
Stanisław Swadźba: 10 years in the European Union. Polish economy against the background of the new member states.....	430
Piotr Szajner: Sugar market regime in the EU vs. oligopoly in Polish sugar .	440
Jarosław Szostak: Socio-economic growth as a rationale for the social market economy model.....	453
Monika Szyda: Economic determinants of e-commerce development in Poland	463

Piotr Urbanek: Long term incentives programs in the process of creation or destruction of shareholder value	472
Zuzanna Urbanowicz: Impact of monetary policy of the European Central Bank on price stability in the eurozone	482
Małgorzata Wachowska: The role of geographic proximity in knowledge acquisition. A study of patent citations	491
Tatiana Wiśniewska: Functioning of medical facilities in the context of Information and Communication Technology in the light of own research ..	502
Danuta Wiczak-Roszkowska: Spatial diversity of human capital in Poland	513
Renata Wojciechowska: Scientific knowledge scheme in economics	521
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Structural dimension of social capital in Poland	532
Grażyna Wolska: CSR as a modern concept of economic activity. CSR awareness in Poland	542
Anna Zielińska-Chmielewska: Assessment of financial strategies implementation of chosen stock meat enterprises in the period 2005-2011	551
Mariusz Zieliński: The concept of the CSR from the state and the company perspective	560
Krzysztof Zmarzłowski: Factors differentiating beer consumption in Polish households in the years 1999-2008.....	570

Artur Ostromęcki, Dariusz Zajac

Uniwersytet Rzeszowski

e-mails: arturo@univ.rzeszow.pl; dzajac@univ.rzeszow.pl,

Andrzej Mantaj

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie

e-mail: amantaj@wsiz.rzeszow.pl

ZNACZENIE ZASOBÓW ZIEMI W DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ ROLNIKÓW PROWADZĄCYCH DODATKOWO POZAROLNICZĄ DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ

Streszczenie: Badania wykazały, że w miarę wzrostu powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach wzrasta towarowość produkcji rolniczej oraz udział dochodów z gospodarstwa rolnego w strukturze źródeł utrzymania rodziny. Ponadto rolnicy z gospodarstw obszarowo większych zwykle są zainteresowani rozwojem gospodarstwa rolnego i działalności rolniczej. Badane zależności potwierdziły hipotezę, że rosnący udział towarowości produkcji rolniczej uruchamia procesy rozwojowe w gospodarstwach rolnych, pomimo że rolnicy prowadzą dodatkowo pozarolniczą działalność gospodarczą.

Słowa kluczowe: zasoby ziemi, gospodarstwa rolne z pozarolniczą działalnością gospodarczą, działalność rolnicza i pozarolnicza rolników.

DOI: 10.15611/pn.2014.347.35

1. Wstęp

Przemiany społeczno-gospodarcze w Unii Europejskiej oraz w Polsce spowodowały, że obszary wiejskie przestają być postrzegane wyłącznie jako tereny związane z rolnictwem oraz produkcją surowców rolniczych i żywności, a w zamian za to stają się środowiskiem wielofunkcyjnym, czyli miejscem, gdzie podejmowana i prowadzona jest między innymi pozarolnicza działalność gospodarcza, w tym także przez rolników i członków ich rodzin. Coraz częściej następuje również zanik typowo rolniczych funkcji gospodarstw rolnych, co stwarza konieczność poszukiwania dla nich nowych strategii rozwojowych. Taką szansę daje ich dywersyfika-

cja, która oznacza zróżnicowanie struktury produkcji rolniczej oraz wykorzystanie zasobów czynników wytwórczych do prowadzenia działalności innej niż rolnicza. Wśród korzyści z dywersyfikacji gospodarstw rolnych można wymienić: osiąganie wymiernych efektów z połączenia zasobów, pomysłów czy umiejętności, stwarzanie szans na rozwój, zapewnienie bezpieczeństwa finansowego i stabilności dochodów, wymuszanie postępu w celu uzyskania przewagi konkurencyjnej, a także zmniejszenie ryzyka prowadzenia działalności gospodarczej poprzez jej wielokierunkowe rozproszenie. Z kolei negatywne efekty dywersyfikacji to: możliwość zatracenia pierwotnej specjalizacji gospodarstwa rolnego oraz trudności w prowadzeniu takiej zdywersyfikowanej jednostki [Majewski, Radzikowska 2001; Tyran 2010]. Rolnicy, jako właściciele gospodarstw rolnych, myślą i postępują podobnie jak inni przedsiębiorcy, dążąc do optymalnego i efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów oraz poszukując możliwości czy też okazji sprzyjających dalszemu rozwojowi. Stąd też część z nich, podejmując i prowadząc różnego rodzaju pozarolnicze przedsięwzięcia gospodarcze, staje się tym samym rolnikami-przedsiębiorcami, tj. właścicielami kapitału, kierującymi przedsięwzięciem mającym na celu „zyskowną” sprzedaż dóbr i usług, nierzadko w ogóle lub słabo związanym z gospodarką rolną [Jary, Jary 1991; Klepacki, Zaręba 1995; Kosieradzki 1995; Sikorska-Wolak 2000]. Zamierzenia ekonomiczne rolników-przedsiębiorców ściśle kojarzą się z pytaniem, co jest celem ich gospodarowania? Wydaje się, iż celem tym może, a nawet powinno być maksymalizowanie dochodów z gospodarstwa rolnego bądź też z pozarolniczej działalności gospodarczej.

2. Cel, materiał źródłowy i metodyka

Celem artykułu jest ustalenie powiązań między towarowością produkcji rolniczej, udziałem dochodów z gospodarstwa rolnego i z pozarolniczej działalności gospodarczej w strukturze źródeł utrzymania rodzin rolniczych oraz zamierzeniami rolników odnośnie do gospodarowania w rolnictwie a powierzchnią użytków rolnych w gospodarstwach z pozarolniczą działalnością gospodarczą. Pozwala to między innymi na dokonanie oceny wpływu najważniejszego czynnika produkcji rolniczej, tj. zasobów ziemi użytkowanej rolniczo, na towarowość tej produkcji jako siły dynamizującej proces zmian w gospodarstwach rolnych z pozarolniczą działalnością gospodarczą. W artykule postawiono hipotezę badawczą zakładającą, że rosnący udział towarowości produkcji rolniczej uruchamia procesy rozwojowe w gospodarstwach rolnych, pomimo że rolnicy prowadzą dodatkowo pozarolniczą działalność gospodarczą.

Materiał empiryczny artykułu stanowią wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w 2011 roku. Miały one charakter badań częściowych – reprezentatywnych (dobór celowy). Sondażem diagnostycznym przy użyciu *kwestionariusza wywiadu* objęto rolników-przedsiębiorców, tj. właścicieli indywidualnych gospodarstw rolnych, którzy prowadzą dodatkowo pozarolniczą działalność gospodarczą, z terenu trzech województw: świętokrzyskiego, małopolskiego i podkarpackiego. Łącznie

badaniami ankietowymi (wywiad kwestionariuszowy z rolnikami-przedsiębiorcami) objętych zostało 210 gospodarstw¹.

Z uwagi na cel pracy należało sprawdzić, jakie znaczenie dla gospodarstw rolnych z pozarolniczą działalnością gospodarczą ma produkcja rolnicza. Jako mierniki tego znaczenia przyjęto: towarowość produkcji rolniczej, strukturę źródeł utrzymania rodzin rolniczych i plany rolników dotyczące zmian w zasobach czynników wytwórczych oraz organizacji produkcji w ich gospodarstwach. Wielkość towarowości produkcji rolniczej oraz poziomu udziału dochodów z gospodarstwa rolnego i z działalności pozarolniczej jako źródeł utrzymania rodzin zestawiono z najważniejszym czynnikiem produkcji rolniczej, tj. powierzchnią użytków rolnych gospodarstw. W tym celu można posłużyć się np. współczynnikiem korelacji liniowej Pearsona, ale warunkiem jego stosowania jest m.in. rozkład normalny badanych zmiennych, wymagany także przy statystycznej ocenie tego współczynnika. Mając powyższe na uwadze, sprawdzono normalność rozkładu będących przedmiotem analizy zmiennych, wykorzystując test zgodności χ^2 , przy założeniu hipotezy, że rozkład zmiennej ma rozkład $N(m, \sigma)$ [Ostasiewicz, Rusnak, Siedlecka 1997]:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \frac{(n_i - np_i)^2}{np_i},$$

gdzie: n – ogólna liczebność obserwacji,

n_i – liczebność obserwacji w klasie szeregu,

p_i – hipotetyczne prawdopodobieństwo w klasie, ustalone w oparciu o teoretyczną dystrybuantę rozkładu normalnego.

Obliczona statystyka tego testu wykazała, że wszystkie zmienne nie spełniają warunku normalności rozkładu. W tej sytuacji do opisu siły powiązania badanych cech posłużono się współczynnikiem korelacji rang Spearmana. W celu wyznaczenia tego współczynnika korelacji nadano uporządkowanym co do wielkości wartościom zmiennych kolejne rangi. W przypadku pojawienia się dwóch lub więcej tych samych wartości otrzymują one średnią z rang, które uzyskałyby, gdyby sąsiadowały ze sobą, ale miały różne wielkości. Jednakowe rangi tworzą tzw. rangi powiązane. W takim przypadku istnieje potrzeba uwzględniania w obliczaniu współczynnika korelacji rang odpowiednich poprawek. Współczynnik korelacji rang Spearmana wyznaczono ze wzoru [Steczowski, Zeliaś 1997]:

$$\tilde{\rho}_s = \frac{\sum_{i=1}^n a_i^2 + \sum_{i=1}^n b_i^2 - \sum_{i=1}^n d_i^2}{2\sqrt{\sum_{i=1}^n a_i^2 \sum_{i=1}^n b_i^2}},$$

¹ Badania przeprowadzono w ramach realizacji projektu badawczego nr N N114 191240, sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w Krakowie.

gdzie:

$$\sum_{i=1}^n a_i^2 = \frac{n^3 - n}{12} - T_x,$$

$$\sum_{i=1}^n b_i^2 = \frac{n^3 - n}{12} - T_y,$$

$$\sum_{i=1}^n d_i^2 = \sum_{i=1}^n (R_{1i} - R_{2i})^2,$$

$$T_x = \frac{1}{12} \sum_{j=1}^k (t_j^3 - t_j),$$

przy czym wzór dla T_y jest identyczny ze wzorem dla T_x , natomiast:

n – liczebność próby,

R_{1i}, R_{2i} – rangi odpowiednio pierwszej i drugiej zmiennej,

t_j – liczba rang powiązanych w grupie j ,

k – liczba grup rang powiązanych.

Obliczony w przedstawiony sposób współczynnik korelacji rang wskazuje kierunek zmian analizowanych cech (zgodny lub przeciwny), a jego wartość bezwzględna, mieszcząca się w granicach $\langle 0, 1 \rangle$, określa siłę związku. W celu statystycznej oceny istotności tego współczynnika, przy założeniu niezależności badanych zmiennych w populacji, korzysta się ze statystyki testu t :

$$t = \tilde{\rho}_s \sqrt{\frac{n-2}{1-\tilde{\rho}_s^2}},$$

gdzie: $\tilde{\rho}_s$ – współczynnik korelacji rang,

n – liczebnością próby.

Przedstawiony powyżej współczynnik korelacji pozwala ustalić kierunek i siłę współzmienności między badanymi zmiennymi.

Kolejnym przedmiotem analizy było powiązanie między planami dotyczącymi zmian zasobów podstawowych czynników produkcji oraz organizacji produkcji w gospodarstwach rolnych a ich powierzchnią użytków rolnych. Z uwagi na to, że plany powyższych zmian wyrażane były na skali dychotomicznej (np. zwiększenia lub zmniejszenia), obserwacje można było grupować z uwagi na dwa warianty wartości tej zmiennej oraz wielkości powierzchni użytków rolnych. W tak konstruowanych tabelach pojawiały się jednak często bardzo niewielkie liczebności, co uniemożliwiało wykorzystanie powszechnie w takich przypadkach stosowanej statystyki testu niezależności χ^2 . W tej sytuacji opis zróżnicowania planów gospodarstw dotyczących zmian zasobów podstawowych czynników produkcji oraz organizacji pro-

dukcji w zależności od zasobów ziemi postanowiono oprzeć na odsetkach wypowiedzi w zakresie tych planów w dwóch grupach gospodarstw wyodrębnionych z uwagi na ich powierzchnię użytków rolnych. Tak więc 210 badanych gospodarstw podzielono na dwie równoliczne grupy, posiadające mniejszą lub większą od wartości środkowej powierzchnię. Wydzielenie większej liczby grup obszarowych gospodarstw uniemożliwiłoby właściwe zastosowanie testu dla proporcji Z , który w dalszej części artykułu wykorzystano do oceny różnic zamierzeń badanych grup gospodarstw. Statystykę tę, przy założeniu podobieństwa wskaźników częstości w populacjach, obliczamy ze wzoru [Sobczyk 1998]:

$$Z = \frac{\frac{m_1}{n_1} - \frac{m_2}{n_2}}{\sqrt{\frac{pq}{n}}},$$

gdzie:

$$\bar{p} = \frac{m_1 + m_2}{n_1 + n_2},$$

$$n = \frac{n_1 n_2}{n_1 + n_2},$$

$$\bar{q} = 1 - \bar{p},$$

m_1, m_2 – liczby podobnych odpowiedzi w 1. i 2. grupie gospodarstw,
 n_1, n_2 – liczby gospodarstw w grupach.

3. Wyniki badań oraz ich omówienie

Analizę badanych związków rozpoczęto od opisu współzmienności między wielkościami wskaźnika towarowości produkcji rolniczej oraz poziomu udziału dochodów z gospodarstwa rolnego i z pozarolniczej działalności gospodarczej a powierzchnią użytków rolnych w gospodarstwie. Wartości współczynników korelacji rang Spearmana wraz z zaznaczeniem ich statystycznej istotności podano w tab. 1.

Przedstawione w tab. 1 wielkości współczynników korelacji wskazują na dodatnią i wysoką zależność między wskaźnikami towarowości produkcji rolniczej oraz poziomem udziału dochodów z gospodarstwa rolnego a powierzchnią użytków rolnych w gospodarstwie. Oznacza to, że w gospodarstwach rolnych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą w miarę wzrostu ich powierzchni zwiększa się zarówno odsetek produkcji rolniczej przeznaczanej na sprzedaż, jak i udział dochodów uzyskiwanych z gospodarstwa rolnego w ogólnej wartości dochodów. Za-

uważyć także można, że dodatnia i jeszcze wyższa jest współzmiennność między wskaźnikiem towarowości a poziomem udziału dochodów z gospodarstwa rolnego w dochodach ogólnych, co można łatwo wytłumaczyć większym z logicznego punktu widzenia powiązaniem zmiennych opisujących efekty gospodarowania. Odwrotną tendencję stwierdza się w przypadku współzmienności udziału dochodów z pozarolniczej działalności gospodarczej w dochodach rodzin rolników z poprzednio analizowanymi zmiennymi. Oznacza to, że gospodarstwa mniejsze, przy braku odpowiednich zasobów ziemi, wykorzystują nadwyżki czynnika pracy poprzez prowadzenie działalności pozarolniczej, która stanowi ważniejsze źródło dochodów aniżeli w gospodarstwach obszarowo większych.

Tabela 1. Współczynniki korelacji rang Spearmana współzmienności między wskaźnikami towarowości produkcji rolniczej, poziomem udziału dochodów z gospodarstwa rolnego i z pozarolniczej działalności gospodarczej oraz powierzchnią użytków rolnych w gospodarstwie

Zmienne	Powierzchnia gospodarstwa rolnego (ha UR)	Wskaźnik towarowości (%)	Udział dochodów z gospodarstwa rolnego (%)
Powierzchnia gospodarstwa rolnego (ha UR)	1		
Wskaźnik towarowości (%)	0,80**	1	
Udział dochodów z gospodarstwa rolnego (%)	0,83**	0,91**	1
Udział dochodów z pozarolniczej działalności gospodarczej (%)	-0,59**	-0,64**	-0,82**

Objaśnienia: ** istotność przy prawdopodobieństwie $p = 0,01$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejnym badaniem poddano zróżnicowanie planów rolników dotyczących zmian zasobów czynników wytwórczych oraz organizacji produkcji rolniczej w dwóch wydzielonych grupach gospodarstw rolnych z uwagi na ich wielkość wyrażoną powierzchnią użytków rolnych, której średnia w pierwszej grupie wynosiła 7,1, a w drugiej 37,4 ha. Podstawę oceny tych powiązań stanowiły różnice proporcji opinii dotyczących planów sposobu prowadzenia gospodarstw w obu ich grupach (tab. 2).

Na podstawie danych zawartych w tab. 2 można stwierdzić, że w sposób statystycznie istotny około czterokrotnie wyższy odsetek rolników z gospodarstw obszarowo większych planuje powiększenie zasobów pracy i ziemi, a także rozmiarów produkcji rolniczej, aniżeli ma to miejsce wśród gospodarstw obszarowo mniejszych. Podobna relacja występuje w przypadku zamiarów wprowadzenia specjalizacji produkcji rolniczej, integrowania się z innymi rolnikami, nawiązywania silniejszych więzi z rynkiem zbytu oraz współpracy z zakładami przetwórczymi. Ponadto około trzykrotnie częściej i również w sposób statystycznie udowodniony

rolnicy z gospodarstw obszarowo większych zamierzają zwiększyć pogłowie zwierząt stada podstawowego oraz wyposażenie w maszyny i urządzenia rolnicze, a także modernizować gospodarstwo rolne i poprawić jakość produktów rolniczych. Poza tym rolnicy z gospodarstw obszarowo większych, aczkolwiek nie można było tego udowodnić w sposób statystyczny, częściej planują zwiększenie liczby budynków inwentarskich, zmiany w technologii produkcji rolniczej oraz jej przestawienie na produkcję ekologiczną.

Z kolei rolnicy z gospodarstw obszarowo mniejszych w sposób statystycznie udowodniony dziesięciokrotnie częściej aniżeli pozostali planują podjęcie działań mających na celu zwiększenie powierzchni ziemi na cele rekreacyjne, w tym na działalność agroturystyczną (tab. 2).

Tabela 2. Odsetki liczby małych i dużych gospodarstw rolnych ze względu na ich plany dotyczące zmian zasobów czynników oraz organizacji produkcji

Zamierzenia rolników	Odsetek gospodarstw		Ocena różnicy między odsetkami liczby gospodarstw
	małych według zamierzeń	dużych według zamierzeń	
Zwiększenie zasobów pracy	1,9	8,6	*
Zwiększenie powierzchni gospodarstwa rolnego	10,5	39,1	**
Zwiększenie pogłowia zwierząt stada podstawowego	6,7	18,1	*
Zwiększenie liczby budynków inwentarskich	1,9	7,6	
Zwiększenie wyposażenia w maszyny i urządzenia rolnicze	16,2	48,6	**
Zwiększenie poziomu produkcji rolniczej	11,4	42,9	**
Modernizacja gospodarstwa rolnego	14,3	40,0	**
Specjalizacja produkcji rolniczej	4,8	19,1	**
Zmiany w technologii produkcji rolniczej	1,9	7,6	
Poprawa jakości produktów rolniczych	23,8	50,5	**
Integrowanie się z innymi rolnikami (np. grupa producencka)	2,9	13,3	**
Nawiązywanie silniejszych więzi z rynkiem zbytu	9,5	35,2	**
Nawiązywanie współpracy z zakładami przetwórczymi	2,9	12,4	**
Przestawienie produkcji rolniczej na ekologiczną	4,8	6,7	
Zwiększenie powierzchni ziemi na cele rekreacyjne	8,6	0,96	**

Objaśnienia: * istotność przy prawdopodobieństwie $p = 0,05$; ** istotność przy prawdopodobieństwie $p = 0,01$.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Powyższą analizę planów rolników dotyczących zmian zasobów czynników wytwórczych oraz organizacji produkcji rolniczej oparto na zróżnicowaniu odsetka zainteresowanych tymi zmianami rolników z małych i dużych obszarowo gospodarstw. Jednakże interesujące jest również znaczenie tych zmian dla gospodarstw rolnych. Jako jego miernik można przyjąć absolutne wielkości odsetka wypowiedzi rolników, a badania wskazują, że najczęściej zamiary rolników w gospodarstwach obszarowo większych dotyczyły poprawy jakości produktów rolnych (ponad 50%), zwiększenia wyposażenia w maszyny i urządzenia rolnicze (ponad 48%), zwiększenia poziomu produkcji rolniczej (43%), modernizacji gospodarstw rolnych (40%) oraz zwiększenia powierzchni gospodarstwa rolnego (39%), ażeby wymienić te z najważniejszych. Wskazuje to zatem na dużą determinację rolników z większych obszarowo gospodarstw w działaniach na rzecz ich rozwoju.

Przeprowadzona powyżej analiza pozwala stwierdzić, że rolnicy z gospodarstw obszarowo większych głównie upatrują swoją przyszłość w zwiększaniu rolniczego potencjału produkcyjnego i w działaniach mających na celu usprawnienie rolniczych procesów wytwórczych, mimo prowadzonej przez nich pozarolniczej działalności gospodarczej, z której z kolei wypracowywane korzyści finansowe (dochody) mogą być przeznaczane na wspieranie działalności rolniczej. Z kolei rolnicy z gospodarstw obszarowo mniejszych, przy niedoborach zasobów ziemi użytkowanej rolniczo względem zasobów czynnika pracy, szanse swojej egzystencji wiążą przede wszystkim z angażowaniem się w pozarolniczą działalność gospodarczą.

4. Zakończenie

Przeprowadzone badania i analiza statystyczna zgromadzonego materiału empirycznego potwierdzają przyjętą w artykule hipotezę, która zakłada, iż rosnący udział towarowości produkcji rolniczej uruchamia procesy rozwojowe w gospodarstwach rolnych, pomimo że rolnicy prowadzą dodatkowo pozarolniczą działalność gospodarczą. Okazuje się bowiem, że w miarę wzrostu powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach rolnych z pozarolniczą działalnością gospodarczą wzrasta towarowość produkcji rolniczej, a więc także stopień powiązania tych jednostek z rynkiem, a co za tym idzie – wzrasta również udział dochodów z gospodarstwa rolnego w strukturze źródeł utrzymania rodziny, powodując w konsekwencji, że stanowią one ich główne źródło. Wobec tego rolnicy z gospodarstw obszarowo większych zwykle są zainteresowani rozwojem gospodarstwa rolnego i w związku z tym zdecydowanie częściej zamierzają powiększać zasoby czynników wytwórczych oraz rozmiary produkcji rolniczej, a także dokonywać zmiany w organizacji produkcji rolniczej oraz nawiązywać silniejsze więzi z rynkiem zbytu i współpracę z zakładami przetwórczymi. Odwrotnie jest natomiast w przypadku rolników z gospodarstw obszarowo mniejszych, którzy zwykle są zainteresowani rozwojem prowadzonej przez siebie pozarolniczej działalności gospodarczej, a co za tym idzie – także maksymalizowaniem dochodów z tej właśnie działalności.

Literatura

- Jary D., Jary J., *Dictionary of Sociology*, Harper Collins Publishers, 1991.
- Klepacki B., Zaręba P., *Sytuacja produkcyjno-dochodowa gospodarstw prowadzonych przez rolników o zróżnicowanym wieku i wykształceniu*, [w:] *Doradztwo rolnicze a kształtowanie się przedsiębiorczości rolników*, SGGW – Katedra Doradztwa Rolniczego, Warszawa 1995.
- Kosieradzki M., *Wybrane socjologiczne aspekty przedsiębiorczości na wsi*, [w:] *Doradztwo rolnicze a kształtowanie się przedsiębiorczości rolników*, SGGW – Katedra Doradztwa Rolniczego, Warszawa 1995.
- Majewski D., Radzikowska E., *Znaczenie działań dywersyfikacyjnych dla polskiego rolnictwa*, [w:] *Różnicowanie produkcji rolniczej ze szczególnym uwzględnieniem obszarów o trudnych warunkach rolniczych, Polska Wieś 2000. Raport o stanie wsi*, FDPA, Warszawa 2001.
- Ostasiewicz S., Rusnak Z., Siedlecka U., *Statystyka. Elementy teorii i zadania*, AE we Wrocławiu, Wrocław 1997.
- Sikorska-Wolak I., *Przedsiębiorczość w teorii i praktyce*, [w:] *Rola małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju obszarów wiejskich*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej w Siedlcach, Siedlce 2000.
- Sobczyk M., *Statystyka. Podstawy teoretyczne przykłady – zadania*, UMCS w Lublinie, Lublin 1998.
- Steczowski J., Zeliaś A., *Metody statystyczne w badaniach zjawisk jakościowych*, AE w Krakowie, Kraków 1997.
- Tyran E., *Dywersyfikacja jako proces dostosowawczy gospodarstw województwa małopolskiego*, „Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G – Ekonomia rolnictwa”, tom 97, zeszyt 4, Warszawa 2010.

THE IMPORTANCE OF LAND RESOURCES IN NON-AGRICULTURAL BUSINESS OF FARMERS RUNNING ADDITIONAL NON-AGRICULTURAL BUSINESS ACTIVITY

Summary: Studies have shown that with the increase in the area of agricultural land the trade of agricultural production and the share of income from farm sources in the structure of the family entire income increase. In addition, farmers from larger farms are usually interested in the development of their farms and other agricultural activities. Studies have confirmed a hypothesis that the growing share of trade of agricultural production triggers development processes in farms despite the fact that farmers run additional non-agricultural economic activities.

Keywords: land resources, agricultural farms with non-agricultural economic activities, agricultural activities and non-agricultural economic activities of farmers.